

Іванова Н. Г.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Орлов В. В.,

старший викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

НАЙМЕНУВАННЯ ОСІБ ЗА ЇХНЬОЮ ПРОФЕСІЙНОЮ АБО СОЦІОЕКОНОМІЧНОЮ АКТИВНІСТЮ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті вперше охарактеризовано сукупність найменувань осіб за їхньою професійною або соціоекономічною активністю, але не за позначенням професії у французькій мові за матеріалами *Lexique des affaires Franco-Ukrainien*, розроблених Асоціацією «Акції з промоції ділової французької мови» (“*Actions pour Promouvoir le Français des Affaires*”, APFA, Франція). Вилучено та проаналізовано 28 французьких понять. За даними сайту FranceTerme визначено галузеві системи, що охоплюють досліджувані одиниці.

Описано дериваційну структуру та функціональні особливості утворення фемінітивів та найпродуктивніші моделі словотвору із використанням кількісних методів дослідження. Виявлено, що більшості досліджуваних одиниць притаманна потенціальна можливість утворювати родові пари. Суфікси «фемінітивності» у досліджуваній лексичній групі практично не реалізують інше значення. Показано, що значення фемінітивів найчастіше утворюються експліцитно вираженими словотвірними засобами.

Помічено, що найчастотнішим засобом для утворення жіночих найменувань у досліджуваній групі слів виявилось вживання суфіксу *-eur/-euse* (12 позицій). Суфікс *-eur/-trice* мають у своєму складі 3 лексеми. Закінчення *-e* використовується у 5 випадках. Також було занотовано 3 слова, що мають однаково форму у жіночому та у чоловічому роді. Було виявлено лише один випадок вживання суфіксу *-er/-ère*. Відокремлено три словосполучення, які використовуються виключно у чоловічому роді, та одне прийменникове сполучення, опорний компонент якого з позначенням особи виражений імпліцитно.

У 13 випадках досліджувані одиниці є однослівними; однократно зафіксовано композит. Понад половини досліджуваних одиниць (16) є багатокомпонентними словосполученнями, з них майже 90% мають опорний компонент. У половині випадків фемінізованими є обидва компоненти. Виділено два словосполучення, які утворюють ініціальні аббревіатури, що відбиває активну тенденцію до мовної економії у французькій мові. П'ять словосполучень мають опорні компоненти, що є фемінізованими або за допомогою суфіксів, або доданням фінального *-e*. У цих останніх прикладах залежні компоненти є або епіценовими прикметниками (двічі), або описують ключовий компонент за сферою його функціонування (тричі). Чотири словосполучення гендерно нейтральних форм мають нульову фемінізацію. Встановлено, що більшість однослівних одиниць (10 з 13) фемінізуються за допомогою детермінантів жіночого роду (суфіксів або закінчення *-e*).

Тричі відзначено епіценову форму з визначником-артиклем жіночого роду.

Ключові слова: лексема, словосполучення, фемінітив, утворення фемінітивів, семантична та дериваційна структура, суфікс, закінчення, епіценова форма, ініціальна аббревіатура.

Постановка проблеми. У 2019 році за ініціативою Президентки Асоціації «Акції з промоції ділової французької мови» Лоранс Кузен Пішо APFA (*Actions pour Promouvoir le Français des Affaires*, Франція) започатковано проєкт перекладу нової французької ділової лексики українською *Lexique des affaires Franco-Ukrainien* (1699 позицій), який здійснювався на базі двомовного англо-французького словника ділової лексики [1]. Організаційно-методичні особливості роботи було обговорено у наших попередніх публікаціях [2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про гендерні аспекти утворення найменувань осіб, перш за все за професією, завжди посідало особливе місце в українському та французькому мовознавстві та перекладознавстві. Про це йдеться у деклараціях Французької академії 2014 та 2019 рр. [4; 5]. Посібники з фемінізації назв професій, посад, звань та роду занять уклали Анні Бекер, Бернард Серкіліні, Ніколь Холевка, Мартіна Кутьє, Жозетта Фрешер, Марі-Жозеф Мат'є (“*Femme, j'écris ton nom...: guide d'aide à la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions*”) [6], Марі-Луїза Моро та Енн Дістер (“*Mettre au féminin*”) [7], Флоранс Бра (“*Guide pour rendre les femmes visibles dans les outils de communication*”) [8]. У статті Іцукі Фуджимура проаналізовано фемінізацію назв професій і посад у французькій пресі (1988–2001) [9]; Беатріс Фракціолла висвітлила питання жіночого роду у французькомовному спілкуванні [10]; Крістін Фунтек досліджувала фемінізовані назви професій, посад, звань у французькій та квебекській пресі [11]. Дантьєллі Асумпсао Гарсія намагався виявити координацію між сексизмом та фемінізацією мови [12]. Традиційно у дослідженнях характеризуються іменники, що позначають назви осіб за їхньою посадою, професією, родом діяльності та інше. Проте найменування осіб у французькій мові, які характеризують професійну або соціоекономічну активність, але не позначають професію, зокрема їхня семантична та дериваційна структура та функціональні особливості утворення фемінітивів, перебували поза пильною увагою дослідників. Актуальність

розвідки зумовлена потребами сучасних номінативних процесів у французькій мові.

Мета статті – встановити особливості вживання та розглянути специфіку функціонування французьких лексем, що позначають найменування особи, які стосуються її професійної або соціоекономічної активності, але не називають її за фахом. Відповідно до мети визначаються та розв'язуються такі завдання: відокремити необхідну групу лексем; виявити типи утворення фемінітивів, описати їхню дериваційну структуру та виявити кількісне та відсоткове співвідношення між засобами, що використовуються для утворення жіночих найменувань особи досліджуваної лексико-семантичної групи.

Матеріалом для дослідження слугують лексеми – найменування особи, які стосуються її професійної або соціоекономічної активності, але не називають її за фахом, що були вилучені методом суцільної вибірки з вказаного вище *Lexique des affaires Franco-Ukrainien*. Усього в процесі роботи проаналізовано 30 французьких термінів (з них 2 пари є синонімічними: *profiteur / profiteuse* та *passager clandestin / passagère clandestine*; *investisseur providentiel / investisseuse providentielle* та *bon génie*).

Виклад основного матеріалу. За даними сайту FranceTerme [13], досліджувані лексичні одиниці охоплюють термінологію таких галузевих систем, як *ÉCONOMIE ET GESTION D'ENTREPRISE* (*acheteur pionnier*; *acheteur potentiel*, *acquéreur en série*, *candidat en ligne*, *client privilégié*, *conseil-partenaire*, *consommateur à consommateur en ligne (CCL)*, *consommateur cible*, *faux client*, *investisseur providentiel*, *mécène*, *parraineur*), *ÉCONOMIE ET GESTION D'ENTREPRISE – RELATIONS INTERNATIONALES* (*acteur planétaire*), *ÉCONOMIE GÉNÉRALE / Fiscalité* (*impatrié*, *profiteur*, *passager clandestin*), *ÉDUCATION – FORMATION* (*apprenant*), *EMPLOI ET TRAVAIL* (*travailleur en marge*), *FINANCE* (*attaquant*), *TRANSPORTS ET MOBILITÉ / Transport ferroviaire – Transport aérien (sans réservation (SR))*, *TOUS DOMAINES (enfant du numérique)*, *COMMUNICATION – RELATIONS INTERNATIONALES* (*orateur principal*), *INFORMATIQUE / Internet* (*fouineur*, *foreteur*), *INFORMATIQUE – TÉLÉCOMMUNICATIONS / Internet* (*arroseur*, *internaute*), *AUDIOVISUEL / Jeu vidéo (hyperjoueur)*, *SPORTS* (*annonceur*).

Більшість досліджуваних одиниць французької мови – найменувань осіб, які характеризують, але не позначають її професійну або соціоекономічну активність, має парні утворення чоловічого і жіночого роду, тобто реалізує потенціальну можливість утворювати родові пари, коли виникають певні ек-

сплітінгвістичні фактори з відповідними умовами морфологічного і семантичного характеру. Суфікси «фемінітивності» у досліджуваній групі термінів практично не реалізують інше значення, підкреслюючи можливості функціонування родових корелятивів. Значення фемінітивів у французькій мові забезпечується різними, але найчастіше експліцитно вираженими словотвірними засобами.

У французькій мові найчастотнішим засобом для утворення жіночих найменувань особи, які стосуються її професійної або соціоекономічної активності, але не називають її за фахом, виявився суфікс **-eur/-euse**; загальна кількість номінацій цієї групи термінів із суфіксом **-eur/-euse** становить 12 позицій: *acheteur / acheteuse* (у терміносполученнях *acheteur pionnier / acheteuse pionnière* та *acheteur potentiel / acheteuse potentielle*), *acquéreur / acquéreuse* (у сполученні *acquéreur en série / acquéreuse en série*), *annonceur / annonceuse*, *arroseur / arroseuse*, *fouineur / fouineuse*, *foreteur / foreteuse*, *hyperjoueur / hyperjoueuse*, *investisseur / investisseuse* (у сполученні *investisseur providentiel / investisseuse providentielle*), *parraineur / parraineuse*, *picreur / picoreuse*, *profiteur / profiteuse*, *travailleur / travailleuse* (у сполученні *travailleur en marge / travailleuse en marge*). Суфікс **-eur/-trice** мають у своєму складі 3 лексеми *acteur / actrice* (у сполученні *acteur planétaire / actrice planétaire*), *orateur / oratrice* (у сполученні *orateur principal / oratrice principale*), *consommateur / consommatrice* (у сполученні *consommateur cible / consommatrice cible*). Закінчення **-e** використовується у 5 випадках *apprenant / apprenante*, *attaquant / attaquante*, *candidat / candidate* (у сполученні *candidat en ligne / candidate en ligne*), *client / cliente* (у сполученнях *client privilégié / cliente privilégiée* та *faux client / fausse cliente*), *impatrié / impatriée*. Також було зафіксовано 3 слова, що мають однакову форму у жіночому та у чоловічому роді (*internaute / internaute*, *mécène / mécène*, *conseil-partenaire / conseil-partenaire*). Було виявлено лише один випадок вживання суфіксу **-er/-ère**: *passager / passagère* у сполученні *passager clandestin / passagère clandestine*. Потрібно відокремити словосполучення, які використовуються виключно у чоловічому роді (*consommateur à consommateur en ligne (CCL)*; *enfant du numérique*; *bon génie*), та прийменникове сполучення *sans réservation (SR)*, опорний компонент якого з позначенням особи виражений імпліцитно. За допомогою діаграми наочно продемонструємо кількісне та відсоткове співвідношення між засобами, що використовуються для утворення жіночих найменувань особи досліджуваної лексико-семантичної групи (див. рис. 1).

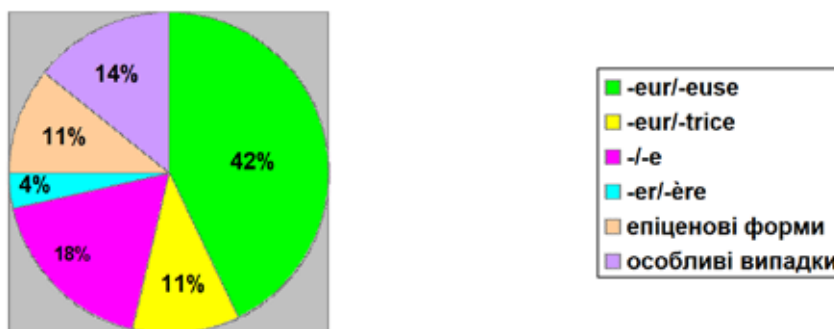


Рис. 1. Співвідношення між засобами, що використовуються для утворення жіночих найменувань особи, які стосуються її професійної або соціоекономічної активності, але не називають її за фахом

Відзначимо, що більш ніж половина досліджуваних нами одиниць (16) є багатоконпонентними словосполученнями, 14 з них мають опорний компонент: *acheteur pionnier / acheteuse pionnière, acheteur potentiel / acheteuse potentielle, acquéreur en série / acquéreuse en série, acteur planétaire / actrice planétaire, bon génie, candidat en ligne / candidate en ligne, enfant du numérique, faux client / fausse cliente, client privilégié / cliente privilégiée, consommateur cible / consommatrice cible, investisseur providentiel / investisseuse providentielle, orateur principal / oratrice principale, passager clandestin / passagère clandestine, travailleur en marge / travailleuse en marge.*

Виділяються за структурою *consommateur à consommateur en ligne* та *sans réservation*, які утворюють ініціальні абрєвіатури *CCL* та *SR* (відповідно), що відбиває активну тенденцію до мовної економії у французькій мові. Утворення ініціальної абрєвіатури *CCL* відбувається за допомогою використання початкових літер усіх лексично повнозначних компонентів словосполучення *consommateur à consommateur en ligne*. До складу скорочення *SR* входять прийменник *sans* та іменник *réservation*.

У 13 випадках досліджувані одиниці є однослівними: *annonceur / annonceuse, apprenant / apprenante, arroseur / arroseuse, attaquant / attaquante, fouineur / fouineuse, fureteur / fureteuse, hyperjoueur / hyperjoueuse, impatrié / impatriée, internaute / internautes, mécène / mécène, parraineur / parraineuse, picoreur / picoreuse, profiteur / profiteuse*; однократно фіксується композит: *conseil-partenaire*.

Половина багатоконпонентних словосполучень (7 з 14) мають фемінізованими обидва компоненти (або за допомогою суфіксів, або доданням фінального *-e*): *acheteur pionnier / acheteuse pionnière, acheteur potentiel / acheteuse potentielle, faux client / fausse cliente, client privilégié / cliente privilégiée, investisseur providentiel / investisseuse providentielle, orateur principal / oratrice principale, passager clandestin / passagère clandestine*. П'ять словосполучень мають фемінізованими за допомогою суфіксів або доданням фінального *-e* виключно опорні компоненти: *acteur planétaire / actrice planétaire, consommateur cible / consommatrice cible, acquéreur en série / acquéreuse en série, candidat en ligne / candidate en ligne, travailleur en marge / travailleuse en marge*. У цих останніх прикладах залежні компоненти є двічі епіценовими прикметниками та тричі описують ключовий компонент за сферою його функціонування.

Особливу увагу привертають наведені вище чотири словосполучення гендерно нейтральних форм, що мають нульову фемінізацію: *bon génie, enfant du numérique, consommateur à consommateur en ligne (CCL)* та *sans réservation (SR)*.

Більшість однослівних одиниць (10 з 13) фемінізуються за допомогою детермінантів жіночого роду (суфіксів або закінчення *-e*): *annonceur / annonceuse, apprenant / apprenante, arroseur / arroseuse, attaquant / attaquante, fouineur / fouineuse, fureteur / fureteuse, hyperjoueur / hyperjoueuse, impatrié / impatriée, parraineur / parraineuse, picoreur / picoreuse, profiteur / profiteuse*.

Тричі відзначено епіценову форму з визначником-артиклем жіночого роду: *internaute, mécène, conseil-partenaire*.

Висновки. Таким чином, у дослідженні вперше визначено сукупність лексем та сполучень французької мови (найменування осіб за їхньою професійною або соціоекономічною активністю, але не за позначенням професії) з описом утво-

рення фемінітивів та семантичних співвідношень. Виявлено та описано найпродуктивніші моделі словотвору із використанням кількісних методів дослідження. Перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні нової французької ділової лексики, зафіксованої APFA [14], та у перекладу останньої українською мовою з максимальною семантичною точністю та адекватним відтворенням.

Література:

1. Cousin Picheau L. 31 journée du français des affaires : Actions pour Promouvoir le Français des Affaires et les langues partenaires "Entreprendre en français et dans les langues partenaires pour l'avenir de la francophonie". Exposé. 2019, 2 p. URL: <http://www.apfa.asso.fr/wp-content/uploads/2019/03/EXPOSE-LAURENCE-COUSIN-PICHEAU.pdf> (дата звернення: 02.10.2021).
2. Иванова Н., Качановська Т. Щодо започаткування проєкту укладання англо-франко-українського словника ділових термінів: методологічні та термінознавчі аспекти. *Переклад і мова: компаративні студії* : матеріали Першої міжнародної конференції 27–28 березня 2019 р. Київ : Логос, 2019. С. 74–78.
3. Иванова Н.Г., Качановская Т.А. Межуниверситетский проект создания украиноязычной версии Словаря новой французской деловой лексики. *Компетентностно-коммуникативные основы языковой подготовки будущих педагогов-предметников в полилингвальном образовательном пространстве* : мат. Межд. науч.-методич. конф. (02 окт. 2020 г.). Алматы : ИП «Балауса», 2020. С. 276–281.
4. La féminisation des noms de métiers, fonctions, grades ou titres – Mise au point de l'Académie française. 2014. *Вебсайт*. URL: <https://www.academie-francaise.fr/actualites/la-feminisation-des-noms-de-metiers-fonctions-grades-ou-titres-mise-au-point-de-lacademie> (дата звернення: 02.10.2021).
5. Le français aujourd'hui. 2019. URL: <https://www.academie-francaise.fr/la-langue-francaise/le-francais-aujourd'hui> (дата звернення: 02.10.2021).
6. Becquer A., Cerquiglini B., Cholewka N., Coutier M., Frécher J., Mathieu M.-J. Femme, j'écris ton nom... *Guide d'aide à la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions*. 1999. 119 p. URL: <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/994001174.pdf> (дата звернення: 02.10.2021).
7. Moreau M.-L., Dister A. Mettre au féminin: Guide de féminisation des noms de métier, fonction, grade ou titre. Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles Service de la langue française, Bruxelles, 2014. 100 p. URL: http://www.languefrancaise.cfwb.be/index.php?eID=tx_nawsecuredl&u=0&g=0&hash=ea82df7741abc1904f37ec1fbc3e5d9d1bb3c8d4&file=fileadmin/sites/sgll/upload/lf_super_editor/publicat/collection-guide/interieur_FWB_brochure_Feminisation.pdf (дата звернення: 02.10.2021).
8. Bras F. Guide pour rendre les femmes visibles dans les outils de communication. Février 2013. 9 p. URL: https://vivea.fr/wp-content/uploads/2013/06/vivea_guide_pour_rendre_les_femmes_visibles_en_communication.pdf (дата звернення: 02.08.2021).
9. Fujimura I. La féminisation des noms de métiers et des titres dans la presse française (1988–2001). *Mots. Les langages du politique*. No. 78. 2005. URL: <http://journals.openedition.org/mots/355> (дата звернення: 02.10.2021).
10. Fracchiolla B. Anthropologie de la communication: la question du féminin en français. CORELA – COgnition, REprésentation, LAngage, CERLICO-Cercle Linguistique du Centre et de l'Ouest (France). 2008. No. 6. URL: <https://journals.openedition.org/corela/286> (дата звернення: 02.10.2021).
11. Funtek C. La féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions. Analyse d'un corpus de presse française et québécoise.

- Master thesis, University of Oslo, 2014. URL: <http://hdl.handle.net/10852/39915> (дата звернення: 02.10.2021).
12. Garcia D.A. Sexisme et féminisation de la langue Un processus de manuélistation. *Linguagem em (Dis)curso*. Vol. 18. No. 3. 2018. URL: <https://www.scielo.br/j/ld/a/TQ9sYH7pWZgzHg3SK5Hwgck/?lan> (дата звернення: 02.10.2021).
 13. FranceTerme : *вебсайт*. URL: <http://www.culture.fr/franceterme> (дата звернення: 02.10.2021).
 14. APFA – Actions pour promouvoir le français des affaires. Le Mot d’Or. Lexiques en ligne. URL: <http://www.apfa.asso.fr/lexiques-en-ligne/> (дата звернення: 10.10.2021).

Ivanova N., Orlov V. Naming people according to their professional or socioeconomic activity in French

Summary. For the first time, the approach to naming people was characterized according to their professional or socioeconomic activity rather than by historical designation of their profession, in French, on the basis of *Lexique des affaires Franco-Ukrainien*, developed by the Association for the Promotion of Business French (“Actions pour Promouvoir le Français des Affaires”, APFA, France). Twenty-eight French notions were analyzed. According to the FranceTerme website, industry systems were identified that cover the lexical units under study.

The derivational structure and functional features of the formation of femininives and productive models of word formation using quantitative research methods were described. It was revealed that the overwhelming majority of the studied units were characterized by the potential to create generic pairs. Suffixes of “femininity” in the studied lexical group practically did not serve any other purpose. It is shown that the meaning

of femininives was most often formed by explicitly expressed word-formation means.

It was noticed that the suffix **-eur / -euse** (12 positions) was the most frequent means to form femininives in the studied group of words. The suffix **-eur / -trice** was contained in three lexemes. The ending **-e** was used in five cases. Also, three words were noted with the same form in the feminine and masculine gender. Only one instance of the **-er / -ère** suffix was identified. Three phrases were identified that were used exclusively in the masculine gender, and one prepositional phrase, the supporting component of which with the meaning of the designation of a person was expressed implicitly.

In 13 cases, the units under study were one-word; the composite was found once. More than half of the units under study (16) were multicomponent phrases, of which almost 90% had a pillar component. In half of the cases, both components were feminized. Two phrases were distinguished that form initial abbreviations, which reflect the active trend towards linguistic economy in the French language. Five phrases had pillar components that were feminized either by suffixes or by adding a final **-e**. In these last examples, the dependent components were either epicene adjectives (twice) or described a key component in terms of its scope (three times). Four phrases of gender-neutral forms had zero feminization. It was found that the vast majority of one-word units (10 out of 13) were feminized using feminine determinants (suffixes or endings **-e**). The epicene form with the feminine article determinant was observed three times.

Key words: lexeme, phrase, femininive, femininive formation, semantic and derivational structure, suffix, ending, epicene form, initial abbreviation.